

V. Sociaaleconomische geschiedenis - Histoire socio-économique

CHANTAL BISSCHOP

Meer dan boer alleen. Een geschiedenis van de Landelijke Gilden, 1950-1990

(ICAG-Studies), Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2015, 401 p.

Meer dan veertig jaar geleden beschreef Jan Craeybeckx in dit tijdschrift hoe de Boerenbond ontstond als een katholiek politiek antwoord op de agrarische depressie van de late negentiende eeuw. De 'gilden', zoals ze toen in het verlengde van het katholieke corporatisme werden genoemd, moesten de boeren weghouden van stad en socialisme, hen aan hun dorp binden door de landbouw te moderniseren zodat de kleine boer, al dan niet in combinatie met loonarbeid en pendel, economisch kon overleven. Rond de Boerenbond werd, precies om de modernisering van de landbouw mogelijk te maken, een conglomeraat van economisch-financiële instituties gebouwd, waarvan de erfgenamen zoals KBC en sociale dienstverlener Acerta vandaag niet meer weg te denken zijn uit het Vlaamse economische landschap. Ook de Boerenbonden hebben zich kunnen handhaven, ondanks het tanend belang van de landbouw na de Tweede Wereldoorlog, de industrialisering en de verstedelijking van het platteland (met 'verkavelingen' ondermeer van landbouwgrond). Dat kon enkel door zich organisatorisch en inhoudelijk te transformeren. Uit dat proces resulteerden de Landelijke Gilden, het onderwerp van dit proefschrift dat Chantal Bisschop aan de KU Leuven verdedigde en waarvan nu de handelseditie voorligt.

Voorgeschiedenis, ontstaan en evolutie van de Landelijke Gilden tot 1990 worden geanalyseerd en bekeken als een sociale beweging. De Landelijke Gilden zijn een ontubbeling van de oorspronkelijke Boerenbonden, die blijven voortbestaan als een klassieke belangenorganisatie voor de landbouwers (een syndicaat zo men wil). De Landelijke Gilden spreken een veel bredere groep van plattelandsbewoners aan en ontwikkelden zich met succes van een vormings- en sociaal-culturele beweging naar een plattelandsbeweging. Deze evoluties worden door Bisschop van binnenuit geanalyseerd.

De auteur kiest voor een originele benadering : naast de klassieke bronnen voor een organisatiegeschiedenis zoals archief en eigen publicaties maakt Bisschop gebruik van mondelinge geschiedenis. Zijzelf, leden van de onderzoeksgroep en studenten hebben sleutelfiguren geïnterviewd. Niet alleen toplui van de organisatie maar ook middenkaders, opzieners en animatoren, personen die de Landelijke Gilden in de verschillende regio's vertegenwoordigden, moesten uitbouwen en gestalte geven. Het onderzoek is uitstekend ingebed in de internationale literatuur en er wordt ruim gebruik gemaakt van inzichten uit de sociologie. Het thema is breed gekaderd, niet alleen in de economische en agrarische geschiedenis, maar ook in de geschiedenis van het sociaal-cultureel werk en het vormingswerk. De evolutie van de beweging op Vlaams niveau wordt lokaal ingekleurd (ook met fotomateriaal) met de casus van Vivenkapelle, een landbouwgemeente in de buurt van Damme, waar de auteur haar jeugd heeft doorgebracht.

Dat alles stelt Bisschop in staat om een boeiend beeld te schetsen van de zeer succesvolle transformatie van de klassieke Boerenbond naar een plattelandsbeweging. Die transformatie was nodig om de politieke impact van de Boerenbond (we gebruiken deze term gemakshalve voor het geheel, inclusief de economische takken, ook al is dat niet helemaal correct) op peil te houden, terwijl het economische belang van de landbouw taande. Die politieke impact situeerde zich in belangrijke mate op het lokale vlak, omdat de regulering van het voornaamste productiemiddel van de boer, de grond, voor een groot deel lokaal gebeurt. Het kwam er dus niet alleen op aan om andere criteria van politieke representativiteit te definiëren (het platteland met zijn verschillende actoren en niet alleen wie uit de landbouw een inkomen haalde) in een verzuild politiek systeem, waar aantallen een grote rol speelden om politieke macht te verdelen, maar ook de lokale machtsposities te bestendigen om de belangen van de boeren te kunnen verdedigen. In de jaren 1970 transformeerde de politiek echter, met de opkomst van de nieuwe sociale bewegingen, zoals de milieubeweging, waarvoor de Landelijke Gilden zich als een alternatief positioneerden en zo ten dele de wind uit de zeilen konden nemen.

De auteur beschrijft heel mooi het soms moeizame transformatieproces, de interne spanningen en de wisselwerking met de politieke macht. Het decreet op het sociaal-cultureel werk voor volwassenen in verenigingsverband uit 1975 en de campagne rond het *Jaar van het Dorp* in 1978 boden opportuniteiten waar de nieuwe organisatie goed wist op in te spelen en die ze zelf, voor het *Jaar van het Dorp*, in grote mate stuurde. De auteur geeft verder goed aan

dat de Boerenbond een vrij autoritaire en *top-down* organisatie was, een groot verschil met de plattelandsbewegingen die in Wallonië omstreeks die tijd opkwamen, die een *bottom-up* karakter hadden en nauwer aanleunden bij de nieuwe sociale bewegingen. Regionale verschillen in Vlaanderen komen goed uit de verf. In West-Vlaanderen, waar het economische belang van de landbouw veel groter bleef, lukte de transformatie minder goed. Interessant is ook de afgrenzingsstrategieën die werden gevolgd. Niet alle plattelandsbewoners behoorden tot de doelgroep van de nieuwe organisatie: gewezen stadslui die het platteland enkel gebruikten om te wonen waren niet echt welkom, maar wie op een of andere manier een familiale (weze het een historische) band had met de landbouw werd prioritair benaderd om een rol te spelen in de Landelijke Gilden. Die afgrenzing had een culturele component, maar ook een politieke: het was een garantie dat de invulling van de 'ruraliteit' niet zou indruisen tegen de belangen van de landbouw zoals de Boerenbond die zag, bijvoorbeeld door milieubehoud prioriteit te geven over het gebruik van gronden voor de landbouw. Verder blijkt uit dit werk ook het blijvende belang van de religie, niet alleen in de praktijk van de werking van de gilden (belangrijke activiteiten worden steevast opgeluisterd met een misviering, bij voorkeur op een boerderij), maar ook bij de top van de organisatie. Eén van de centrale doelstellingen van de Landelijke Gilden was zich te profileren als "een zinvol en christelijk alternatief voor de nieuwe sociale bewegingen" (p. 362).

De auteur maakt geen geheim van haar betrokkenheid bij het agrarische milieu, maar dat belet haar niet om het onderwerp kritisch en met voldoende afstand te benaderen. Ze

geeft bijvoorbeeld heel duidelijk aan dat de transformatie naar Landelijke Gilden in grote mate werd gestuurd door de economische takken van de Boerenbond, die op zoek waren naar een ruimere klantenkring voor hun verzekeringen en financiële producten.

Naast de vernieuwende inzichten is het boek bijzonder geslaagd omdat de auteur erin lukt om op het oog voor een buitenstaander banale lokale en marginale fenomenen zoals de revival van het vlegeldorsen te verbinden met de bredere organisatie-ontwikkeling en te gebruiken als verklaring voor de succesvolle en niet bij voorbaat gewonnen uitbouw van de nieuwe structuur die de Landelijke Gilden waren. Dat was ook het doel van Bisschop : de organisatie – ontwikkeling van binnenuit onderzoeken, met veel aandacht voor de *agency* van de actoren. Daar is de auteur heel goed in geslaagd, en het gebruik van mondelinge geschiedenis betekent op dat vlak een grote meerwaarde maar is enigszins ten koste gegaan van de bredere politieke en structurele ontwikkeling. De interactie met de politieke omgeving is, zoals aangestipt geenszins afwezig, maar de interne politieke ontwikkelingen blijven soms wat in de schaduw. Wie dit boek leest kan moeilijk anders dan bewondering hebben voor het politieke vernuft van de top van de Boerenbond. Hij wist perfect in te spelen op nieuwe maatschappelijke en politieke ontwikkelingen en gebruik te maken van de inzichten van de sociale wetenschappen van de tijd. Tekenend in dit verband is dat de Boerenbondtop het opbouwwerk in eerste instantie zag als een aanknopingspunt voor de opbouw van de nieuwe beweging. Opbouwwerk heeft een uitgesproken progressief cachet, wat men niet direct asso-

ciert met de eerder traditionalistische Boerenbond. De leiding van de Boerenbond zorgde er steeds voor de politieke controle over de nieuwe takken niet uit handen te geven en gebruikte daarvoor verschillende machtstechnieken (o.m. het 'organigram' en semantische verwarring), die wel worden aangegeven, maar misschien iets meer in de verf mochten worden gezet.

Chantal Bisschop is heel goed thuis in de sociologische literatuur, heeft verschillende inzichten tot de hare gemaakt en doeltreffend gebruikt in de historische analyse. Maar soms worden concepten wat te los gebruikt, bijvoorbeeld corporatisme (waarbij niet altijd duidelijk is wat precies de inhoud ervan is) en standsorganisatie, dat een heel specifieke betekenis heeft in het Belgische katholicisme en volgens mij moeilijk kan worden gebruikt voor het Davidsfonds. Wat de interviews betreft zou het voor een lezer die minder vertrouwd is met de agrarische geschiedenis goed zijn geweest om de verschillende geïnterviewden in bijlage een korte biografische notitie mee te geven. De actoren worden in de tekst wel gesitueerd, maar het zou handiger zijn om de informatie te centraliseren zodat de lezer makkelijker zijn weg vindt. De keuze van de geïnterviewden is accuraat, maar bepaalde personen werden niet geïnterviewd. Dat is bijvoorbeeld het geval de voortrekkers van de dissidente D – KLJ (Democratische Landelijke Jeugd). Waarom dat niet is gebeurd, is niet altijd duidelijk. Op bepaalde detailpunten kan men met de auteur van mening verschillen. Zo wordt het neoliberalisme, dat het Vlaamse beleid in de jaren 1980 bepaalde, neergezet als een (culturele) bedreiging voor het sociaal-cultureel werk waar de Landelijke Gilden een emanatie van waren. Dat is niet

helemaal onwaar, maar ideologisch meer doorslaggevend was wellicht het anti-verzuilingsdiscours (dat zich vermengde met het neoliberalisme). Het interessante is dat de Landelijke Gilden zich hier goed wisten te handhaven, waarbij de vraag kan worden gesteld of dit niet voor een groot deel te wijten is aan symbiose met de economische takken.

Dit boek is niet alleen een fundamentele en vernieuwende bijdrage tot de geschiedenis van de sociale beweging en de agrarische geschiedenis, maar werpt ook een licht op de voor het naoorlogse Vlaanderen kenmerkende merkwaardige mix van archaïsme en moderniteit.

Dirk Luyten